

Uvodnik

Nepovoljni trendovi u privredi Srbije dodatno su pogoršani su u drugom kvartalu, a postoje signali da se u trećem kvartalu loši trendovi produbljuju. Privreda je u drugom kvartalu po treći put od 2008. godine ušla u recesiju, dok je dvogodišnje poboljšanje spoljnotrgovinskog bilansa zaustavljeno. Inflacija je već nekoliko meseci ispod ciljnog koridora, a meseci sa deflacijom su sve češći. Period tromesečne stabilnosti kursa dinara prekinut je početkom jula, a deprecijacijski pritisci su bili snažni tokom avgusta i septembra. Sredinom godine Vlada je usvojila reformske zakone o radu i penzijama, koji su važni za unapređenje privrednog ambijenta i dugoročnu održivost javnih finansija. Rastući makroekonomski rizici koji dolaze od visokog fiskalnog deficita i brzo rastućeg javnog duga sada predstavljaju osnovnu pretnju za stabilnost privrede i njen rast. Odgovori Vlade na makroekonomske rizike za sada su spori, neodlučni i nedovoljni.

Privredna aktivnost je opala u drugom kvartalu za 1% u odnosu na isti period prethodne godine, dok desezonirani BDP opada već treći uzastopni kvartal, iz čega se može nedvosmisleno zaključiti da je privreda Srbije po treći put od početka krize ušla u recesiju. Zabrinjavajući podaci o kretanju industrijske proizvodnje i izvoza u julu, većim delom su incidentni, ali ipak potvrđuju produbljivanje recesivnih trendova. Osnovni uzroci pada privredne aktivnosti imaju dublje korene i nalaze se u lošem privrednom ambijentu, dok su katastrofalne poplave samo dodatno pojačale negativne trendove. Loš privredni ambijent, u kome sada dominiraju makroekonomski rizici vezani za fiskalni deficit i javni dug, direktno utiče na pad privredne aktivnosti na taj način što se destimuliše investicije i kreditna aktivnost. Recesija je još prošle godine postojala u većini privrednih delatnosti, ali je bila maskirana visokom rastom u svega nekoliko delatnosti - automobilskoj i naftnoj industriji i poljoprivredi. Međutim, usled izostanka novih investicije rast je tokom ove godine posustao i navedenim delatnostima.

Katastrofalne poplave su otkrile dodatni problem, a to je dramatična neefikasnost države, čiji su eklatantni primeri neposobnost da se u razumnom roku saniraju štete u enregetici, saobraćajnoj infrastrukturi i stambenim objektima. Poštovanje procedura i sprečavanje ko-

rupcije je važno, ali to ne sme da bude opravdanje za neefikasnost države. Nesposobnost saniranja šteta od poplava pokreće važno pitanje: da li je država sposobna da realizuju složene programe kao što je masovna izgradnja jeftinih stanova, suzbijanje sive ekonomije, unapređenje obrazovanja, reforma države uprave i dr.? Pad BDP u 2014. godini iznosiće najmanje 1% BDP, od čega je pad od 0,3% rezultat fundamentalnih faktora, dok je pad od oko 0,7% posledica privremenih faktora (poplava). U narednoj 2015. godini očekujemo pad BDP za oko 1%, jer fundamentalne slabosti privrede do tada neće biti otklonjene, a mere štednje države kao i zatvaranje preduzeća gubitaka dodatno će povećati pad BDP. Statistički podaci o kretanjima na tržištu rada su i dalje zbunjujući. Formalna zaposlenost opada, što je u skladu sa kretanjem privredne aktivnosti, ali ukupna zaposlenost raste i to kao posledica rasta u neformalnoj ekonomiji!?

Druga nepovoljna tendencija koju smo takođe predvide li je snažno usporavanje izvoza Srbije tokom ove godine. U prethodne dve godine, visok rast izvoza je bio glavni pokretač inače skromnog rasta BDP, kojim je nadoknađivan pad investicija, privatne i državne potrošnje. Usporavanjem rasta izvoza, zaustavljeno je dalje poboljšanje u tekućem platnom bilansu, koji je stabilizovan na visokom nivou od oko 5% BDP. Deficit tekućeg platnog bilansa od 5% BDP je neodrživo visok za zemlju koje se suočava sa malim prilivom stranog kapitala, pri čemu se taj priliv većim delom zasniva na zaduživanju države. Stoga je neophodno da se ekonomskom politikom i reformama, podstiče rast izvoza i smanjenje uvoza kako bi se sprečili potencijalni platnobilansni problemi. U kratkom roku ključni instrumenti su smanjenje domaće tražnje i umerena deprecijacija dinara, dok su u nešto dužem roku presudne mere za podsticanje razvoja izvoznorjentisane privrede.

Na osnovu kretanja u prvih sedam meseci procenjuje da će fiskalni deficit Srbije u ovoj godine iznositi oko 8% BDP što će biti najveći deficit u Evropi, kao i najveći fiskalni deficit koji je Srbija imala od 2000-te godine. Kao rezultat deficita javni dug će u ovoj godini porasti za oko 2,5 milijardi evra pa će krajem godine dostići 70% BDP. Država će na plaćanje kamata u ovoj godini potrošiti oko milijardu evra, što je više od rashoda za

vojsku ili policiju, a jednako je polovini ukupnih javnih rashoda za zdravstvo. Ako se fiskalni deficit ne smanji javni dug će u narednoj godini dostići blizu 80% BDP, a za kamate će se plaćati 1,15 mlrd evra.

Odugovlačenje i neodlučnost Vlade u sprovođenju fiskalne konsolidacije pokrenula je bujicu predloga kojima se osporava potreba za fiskalnom konsolidacijom ili predlažu "lake" mere za njeno sprovođenje. Osporavanje fiskalne konsolidacije nisu nova ona postoje i u drugim zemljama i ona su posledica delovanja političkih faktora na ekonomiju. Osporavanje konsolidacije, opravdano nameće pitanje da li ćemo kao društvo na organizovan način urediti javne finansije ili ćemo to prepustiti stihiji odnosno, bankrotu? U demokratskom društvu oba izbora su legitimna mada verujemo da je prvi izbor bolji.

Predstavnici različitih interesnih grupa pokušavaju da izbegnu, odlože ili bar umanje štednju koja se odnosi na njih. U tom cilju izlazi se u javnost sa procenama, da stanje nije toliko ozbiljno, pa stoga nije ni neophodna velika štednja. Alternativno, predlažu se mere štednje koje inače treba realizovati u okviru fiskalne konsolidacije, ali se ekstremno precenjaju njihovi efekti, kako bi se dokazalo da smanjenje plata i penzije nije potrebno. Tako se npr. tvrdi da u Srbiji u sektoru države radi duplo više ljudi u odnosu na 100 stanovnika nego u drugim zemljama, a da je to posledica zapošljavanja 200 ili 300 hiljada partijskih aktivista nakon 2000 godine!? Iz prethodnog se zaključuje da se fiskalni deficit može eliminisati otpuštanjem partijski zaposlenih činovnika. Nesporno je da u javnom sektoru postoji višak zaposlenih, i da je on delimično posledica partijskog zapošljavanja, ali je on za red veličina manji i meri se desetinama, a ne stotinama hiljada.

Tvrđnje o enormnoj zaposlenosti u javnom sektoru u Srbiji, zasnivaju se na subjektivnim zapažanjima, dok je korišćenje uporedivih statističkih podataka retko. Preterivanje u proceni **viška zaposlenih u javnom sektoru**, nalazi na pogodno tlo u javnom mnjenju, koje nema naročito dobro razumevanje funkcija države. Na formiranje ovakvog stava javnosti uticale su i neodgovorne tvrdnje političara, obično u predizbornim kampanjama, prema kojima u Srbiji postoji enorman višak zaposlenih u javnom sektoru. Pri tome je paradoksalno da su ovakve tvrdnje najčešće dolazile od stranaka koje su prednjačile u stranačkom zapošljavanju.

Stoga ćemo izneti uporedne statističke podatke o broju zaposlenih u javnom sektoru u Srbiji i drugim zemljama, koji ne uključuje javna i druga državna preduzeća.

U Srbiji u republičkoj i lokalnoj upravi, obrazovanju, zdravstvu, policiji, vojsci, socijalnoj zaštiti, agencijama i dr. radi oko 550-570 hiljada radnika, što iznosi 7,7 zaposlenih u odnosu na 100 stanovnika. Broj zaposlenih u javnom sektoru je nešto veći od proseka u evropskim zemljama, u kojima na 100 stanovnika u javnom sektoru, u proseku radi 7 zaposlenih. U evropskim zemljama koje imaju dominantno državno obrazovanje i državnu zdravstvenu zaštitu broj zaposlenih u javnom sektoru varira u uskom intervalu od 6-8 zaposlenih u odnosu na 100 stanovnika. Sličan broj zaposlenih u odnosu na 100 stanovnika po zemljama posledica je toga da dostupnost državnog obrazovanja implicira određen broj nastavnog osoblja na 100 dece, dok dostupnost zdravstvene zaštite zahteva određen broj medicinskog osoblja na 100 stanovnika. Slično, postoje i standardi koliko je potrebno policajaca, vatrogasaca, poreznika, sudija na 100 stanovnika. Relevantno je poređenje Srbije sa zemljama Centralne i Istočne Evrope - u Srbiji je broj zaposlenih u javnom sektoru na 100 stanovnika sličan kao u Rumuniji, ali veći nego u Bugarskoj, dok je manji nego u Mađarskoj, Češkoj, Slovačkoj ili Poljskoj.

Uporedni podaci ubedljivo pokazuju da u Srbiji ne postoji enorman višak zaposlenih u javnom sektoru (npr. višak od 30 ili 50%), ali je prilično izvesno da bi se boljom organizacijom broj zaposlenih mogao smanjiti za 10-15%, što nije zanemarivo. Međutim, smanjenje broja zaposlenih za 30 ili 50 % koje se svakodnevno predlaže u javnosti je moguće samo pod uslovom da se ukinu ili bitno redukuju funkcije države u kojima radi najveći procenat zaposlenih, a to su obrazovanje, zdravstvena zaštita, policija, vojska i dr. Stoga bi bilo dobro da oni koji se zalažu da se procenat zaposlenih u javnom sektoru smanji za trećinu ili polovinu izađu sa konkretnim predlogom za koliko treba smanjiti broj zaposlenih u kojoj delatnosti. Neosnovane tvrdnje o enormnom višku zaposlenih u javnom sektoru, u drugi plan potiskuju druge važne probleme kao što su: neregularno zapošljavanje u javnom sektoru, negativna selekcija pri napredovanju, neposvećenost poslu, nedovoljno obrazovanje zaposlenih, korupcija i dr.

U ovom broju Kvartalnog monitora osim redovnih istraživanja, nalazi se Osvrt (Arsić) u kome se analiziraju razlozi za fiskalnu konsolidaciju, moguće alternative, kao i posledice različitih izbora.

